מנורת המאור — ענין עם הארץ

לעולם ישתדל אדם ללמוד תורה כדי שיכיר את בוראו ויצא מכלל עמי הארץ. מפני שעם הארץ אינו חשוב למאומה ואינו מן היישוב, ועוד שהוא שונא תלמידי חכמים, ואינו עושה כמעשיהם, ואינו הולך על הדרך הנכוחה. כדגרסינן בבבא מציעא בפ' אלו מציאות, דרש ר' יהודה בר אלעאי, מאי דכתי' (ישעיהו סו, ה) שמעו דבר ה' החרידים אל דברו, אלו תלמידי חכמים, אחיכם, אלו בעלי משנה, שונאיכם, אלו בעלי מקרא, מנדיכם, אלו עמי הארץ. גדולה שנאה ששונאים עמי הארץ לתלמידי חכמים משנאה ששונאים אומות העולם לישראל, ונשותיהן יותר מהן, שנה ופירש יותר מכולן. וגרסי' בפרק במה אשה יוצאה. אמ' ר' אבהו א"ר שמעון בן לקיש, אם תלמיד חכם נחש חגרהו על מתניך, ואם עם הארץ חסיד הוא אל תדור בשכונתו. אלא לעולם ידבק אדם בטובים ובישרים ובחכמים, כדי שימוד מהן ויעשה כמעשיהן, כדשנינו במ' אבות יוסי בן יועזר אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם, והוי שותה בצמא את דבריהם, ר"ל יכנסו דברי חכמים בלבך, וקבל אותם כאשר יקבל האדם הצמא או האדמה הצמאה את המים.

וגרסי' במ' שוטה בפרק היה נוטל, ת"ר איזהו עם הארץ, ר' יונתן בר יוסף אומר, כל מי שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה, ואחרים אומרים, קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ. ת"ר איזהו בור, קרא ולא שנה זה עם הארץ, שנה ולא קרא הרי זה בור, לא קרא ולא שנה, עליו הכתוב אומר, וזרעתי את בית ישראל זרע אדם וזרע בהמה. וגרסי' במסכת פסחים בפ' אלו עוברין בפסח, תניא ר' מאיר אומר, עם הארץ אסור לאכול בשר, שנא' (ויקרא יא, מו) זאת תורת הבהמה והעוף, וכל העוסק בתורה מותר לאכול בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בהמה ועוף. א"ר אלעזר, עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו תלמידיו, ר' אמור לנו לשוחטו. אמ', זה טעון ברכה וזה אינו טעון ברכה. ואמ' ר' אלעזר, עם הארץ אסור להתלוות עמו בדרך, שנא' (דברים ל, כ) כי היא חייך ואורך ימיך, ימיך, על חייו לא חס, על חיי חבירו לא כ"ש. תני ר' חייא, כל העוסק בתורה לפני עם הארץ כאלו בועל ארוסתו בפניו, שנא' (דברים לג, ד) תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא מאורסה. ת"ר ששה דברים נאמרו בעם הארץ, אין מוסרין להם עדות, ואין מקבלין מהם עדות, ואין מגלין להם את הסוד, ואין ממנין אותו אפוטרופוס על היתומים, ואין ממנין אותו על קופה של צדקה, ואין מתלוין עמו בדרך, ויש אומרים אין מכריזין על אבידתו. ואפי' הכי עונשו של תלמיד חכם יותר חמור אם חטא מעונשו של עם הארץ אם חטא. כדגרסינן בבבא מציעא בפרק אלו מציאות, דרש ר' יהודה בר אלעאי, מאי והגיד לעמי פשעם, אלו תלמידי חכמים, שאפי' שגגות נעשות להם כזדונות, ולבית יעקב חטאתם, אלו עמי הארץ, שזדונות נעשות להם כשגגות, והיינו דתנן ר' יהודה אומר, הוי זהיר בתלמוד, ששגגת תלמוד עולה זדון. וגרסינן בבבא בתרא בפרקא קמא, ר' פתח אוצרות בשני בצרות ואמ', יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי תלמוד, ועמי הארץ אל יכנסו. דחק יונתן בן עמרם ונכנס.

אמ' לו, ר' פרנסני. אמר לו, קרית. אמ' לו, לא. אמ' לו, שנית. אמ' לו, לא. אמ' לו, במה אפרנסך. אמ' לו, פרנסני ככלב וכעורב. פרנסיה. בתר דנפיק, יתיב וקאמ', אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ. אמ' לפניו ר' שמעון ב"ר שמא, יונתן בן עמרם הוא, שאינו רוצה ליהנות בכבוד תורה. בדקו אחריו ומצאו כדבריו. א"ר יכנסו כולם.

וגדול עונש הלמד תורה ואינו מקיימה מעונש עם הארץ. כדגרסי' בואלה הדברים רבה לשמור לעשות את כל מצותיו. א"ר שמעון בן חלפתא, כל מי שלומד דברי תורה ואינו מקיימן עונשו חמור מאותו שלא למד כל עיקר. למה הדבר דומה, למלך שהיה לו פרדס, והכניס לתוכו שני אריסין, אחד היה נוטע אילנות ומקצצן, ואחד לא היה נוטע ולא מקצץ. על מי המלך כועס, לא על אותו שהיה נוטע ומקצץ. כך כל מי שלמד דברי תורה ואינו מקים עונשו חמור מאותו שלא למד כל עיקר. מנין, שנא' (ישעיהו כו, י) יוחן רשע בל למד צדק, אבל אם למד ולא קיים אינו נחון. הוי לשמור ולעשות את כל מצותי. שכל הלומד ואינו עושה הרי זה מחלל את השם, שהוא מצוה לאחרים שלא להלוות ברבית והוא מלוה, שלא לעבור והוא עבר. ושנו חכמים לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה. וגרסי' בפירקא קמא דמסכת קידושין תלמוד גדול או מעשה, וענה ר' עקיבא ואמ' תלמוד קודם למעשה, שהתלמוד מביא לידי מעשה. וגרסינן בתורת כהנים את משפטי תעשו ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם, את משפטי אלו הדינין, ואת חוקותי אלו המדרשות, תשמרו זו המשנה, ללכת בהם זה המעשה, לא המשנה נגיד אלא המעשה נגיד. פי' נגיד מוש, כדמתרגימינן משכו נגידו, ופי' הראב"ד זצ"ל מעשים טובים שאדם עושה בעולם הזה מושכין אותו לחיי העולם הבא. וגרסי' במדרש אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, פי' בידו, המעשה. והב"ה הזהיר לישראל עם קרובו בתורתו הקדושה ללמוד ולעשות, שנא' (דברים ה, א) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, ואמ' דוד ע"ה ראשית חכמה יראת ה' וגו'. וגרסי' במדרש קהלת חכמת המסכן בזויה, וכי ר' עקיבא וחביריו עשירים היו, אלא זה הלומד והוא מסכן במעשים.

המגלה פנים בתורה שלא כהלכה, או מי שאינו מקבל אותה, ואפי' מקבל התורה כולה חוץ מדבר אחד, הרי זה אבד ברשעתו ונכרת מן העולם הבא. כדגרסינן בספרי כי דבר ה' בזה, זה המגלה פנים בתורה שלא כהלכה, ואת מצותו הפר, זה המפר ברית בשר. מכאן אמ' ר' אלעזר המודעי, המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות והמפר בריתו של אברהם אבינו ע"ה והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה, אע"פ שיש בידו מצות הרבה, כדאי הוא לדחותו מן העולם. אמ' כל התורה כולה אני מקבל חוץ מדבר זה, כי דבר ה' בזה ואת מצותיו הפר. וכל התורה אמורה מפי הקדש ודבר זה אמרו משה מפי עצמו, כי דבר ה' בזה. ר' מאיר אומר, זה הלמד ואינו שונה לאחרים. ר' נתן אומר, זה היכול ללמוד ואינו למד. ר' נהוראי אומר, זה שלא השגיח על דברי תורה כל עיקר. ר' ישמעאל אומר, בע"ז הכתוב מדבר, שנא' (במדבר טו, לא) כי דבר ה' בזה, שביזה על דבור הראשון שנא' למשה מפי הקדש, שנא' (שמות כ, ב) אנכי ה' אלהיך, ולא יהיה לך אלהים אחרים. הכרת תכרת הנפש ההיא, הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא.